כגד ארבע נשים

מדרש נשי על חכמה ותלמידות חכמים

עריכה: עינת ברזילי
עיצוב: אלינור רחימי

פסח תשע"ט

החכמה

הרבנית שרה סגל- כץ

אחראית תחום פגיעות מיניות בקולך, עורכת חופות ומדריכת כלות, מרצה ומורה, יוצרת.

וְאַתְּ פְּתְחִי לָהּ:
לְמִדִי בִּתִי. לְמִדִי וְלַמְּדִי. אִם כְּבָנִים, אִם כְּבָנוֹת. לְמִדִי, לְמִדִי, שַׁאֲלִי וְכִתְבִי.

בַּת חֲכָמָה אַתְּ, שֶׁחָכְמָתֵךְ נִכֶּרֶת. אַל תִּצְטַעֲרִי שֶׁלֹּא לָמַדְתְּ קֹדֶם, שֶׁעַכְשָׁו אֵינֵךְ יוֹנֶקֶת, שֶׁאוּלַי עַכְשָׁו אַתְּ מֵינֶקֶת וְדַעְתֵּךְ פְּזוּרָה, שֶׁאַתְּ רַק מִשְׁעֶנֶת, שֶׁיְּלָדַיִךְ יוֹדְעִים יוֹתֵר.
זִכְרִי, אַף אַתְּ הָיִית בְּאוֹתוֹ הַנֵּס. שֶׁלָּךְ וְשֶׁלָּהֶם חַד הוּא.
לְמִדִי וְשַׁאֲלִי, תִּטְעִי וְתָשׁוּבִי, אַל יֶחְדַּל פִּיךְ מִלְּטָעֹם, מִלִּגְרֹס.

לְמִדִי בִּתִי.
חָכְמָתֵךְ וּבִינָתֵךְ גְּלוּיוֹת לְעֵינַי כֹּל. לְמוּדֵךְ וּמָה שֶׁאַתְּ אוֹמֶרֶת בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ מְבִיאִים גְּאֻלָּה לְעוֹלָם.
בְּכוֹחֵךְ לְטַוּוֹת וּלְחַדֵּשׁ מַחְשָׁבוֹת רַבּוֹת שֶׁעוֹד לֹא בָּאוּ לָעוֹלָם וְאַתְּ בַּת בַּיִת בְּעוֹלָמֵנוּ וְאַתְּ גּוֹאֶלֶת בְּהֶיוֹתֵךְ.

מַלְאִי אוֹתָנוּ בְּרוּחַ שְׁכִינָה, בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת.
לְמִדִי עַל מְנַת לֶדַעַת לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-מְלֶאכֶת עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ. עַל מְנַת לְהָבִין עַל מְנַת לְהוֹרוֹת.
לְמִדִי, לְמִדִי, וְהַעֲבִירִי הָלְאָה.

בּוֹאִי אֶל שֻׁלְחַן הַחַג וְהַתְקִינִי לָנוּ רַעְיוֹנוֹת סְדוּרִים, דְּבֵקוּת שֶׁאֵינָהּ פּוֹסַחַת עַל מִי מֵאִתָּנוּ.
כֻּלָּנוּ יַחַד יוֹשְׁבִים לוֹמְדִים, מְשַׁנְּנִים, מִתְחַדְּדִים, מְסֻבִּים כֻּלָּנוּ עַל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ וְלֹא עַל רֶגֶל אַחַת.
מְסֻבִּים כֻּלָּנוּ בְּיִשּׁוּב הַדַּעַת, נִשְׁעָנִים עַל הַכָּרִים עַל הַדּוֹרוֹת הַקּוֹדְמִים, בְּהוֹדָיָה עַל שִׁחְרוּר וּגְאֻלָּה.

לְמִדִי בִּתִי וּבוֹאִי וְהִשְׁתַּתְּפִי.
הֱיִי שׁוּתָפָה בְּדוֹרֵךְ, בִּסְבִיבָתֵךְ וּבְכָל אַדְוֹת חַיַּיִךְ;
בַּיָּם שֶׁאָנוּ מְבַקְּשִׁים לַחֲצוֹת, בַּנַּחְשׁוֹנִיּוּת הַכְּפוּיָה לְעִתִּים כְּגִיגִית,
בַּדְּרִישָׁה לִרְאוֹת אֶת הַקּוֹלוֹת וְאִתָּךְ יַחַד נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע.
אַל תִּשְׁקְטִי עַל שָׁמְרֵךְ. אַל תַּפְסִיקִי לְהַחְכִּים.

בְּתֵנוּ אַתְּ.

הרשעית

הרבנית דבורה עברון

מנהלת המכון למנהיגות הלכתית או"ת מדרשת לינדנבאום

היא עומדת מבחוץ ומביטה עלינו. היא לא שואלת. לא נמצאת בשיח איתנו. היא את שלה אומרת: מה העבודה הזאת לכן? אתן עסוקות בתיקון במקום שאין קלקול. עסוקות בשינוי במקום שבו דברים מתנהלים כמו שצריך, על פי הטבע. ובכלל, אחרי מי אתן יוצאות בתופים ובמחולות?

בגד ארבע נשים

מוציאה עצמה מן הכלל. מתעלמת מנשים מופלאות שבזכותן אנחנו לומדות ופועלות, לומדות תורה, בוחרות, עצמאיות, מפרנסות, מסייעות לאחרות, נאבקות בכל פגיעה, משמיעות קול. מתעלמת מחוסר צדק, מהשתקה, מדימעות העשוקות.
אחת המידות בהן נדרשת התורה מלמדת שכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא. בפרפרזה על המידה הזאת אנחנו שואלות מה יש לנו ללמוד מזו שמוציאה עצמה מן הכלל? האם צריך לצאת מן הכלל כדי ללמד משהו? והרי כל אחת מארבע הנשים מלמדת אותנו משהו. "החכמה" מראה לנו מניין באנו, מה מקור הכוח שלנו, איזו דרך ארוכה עברנו וכמה עוד צריך לעבור. "התמה" מהדהדת לנו את העמימות והבלבול, בני לוויה שכיחים. "שאינה יודעת לשאול" מזכירה לנו שאנחנו עדיין בתהליך של יצירת המשגה ומילים. שלושתן עושות זאת מבפנים ומתוך כך הן יוצרות ובונות.
הרשעית שמה לנו מראה מבחוץ. לכאורה היא מזכירה לנו שיש דברים שראוי לשמור עליהם, שחלילה לא נשפוך את התינוק עם המים. לכאורה היא מזכירה לנו איכויות נשיות על מנת שנשמור שלא ילכו לאיבוד. לכאורה היא דואגת שלא נסטה רחוק מדי. לכאורה. למעשה היא תשמח שנפטיר כדאשתקד, שלא נעשה את מה שצריך על מנת לצאת לחירות, שלא נבחר בדרך של גאולה. מה משיבים למי שמפנה מראה החוצה ואינה מוכנה להתבונן בה בעצמה? כיצד משאירים ערוץ פתוח למי שלא פתחה אותו מלכתחילה? ואיך זוכרות שגם היא אחת מארבע הנשים? אפשר להפנות גב בבחינת "ואת הקהי את שיניה". אפשר להקשיב ולקחת מה שמתאים בבחינת "תוכו אכלה וקליפתו זרקה". ואפשר ללמוד ממרים- לפעמים להתייצב מרחוק. לפעמים לסייע על המשבר. לפעמים לקחת תוף ביד ולחולל. או אז ותצאנה כל הנשים. כל-לרבות הרשעית. וכולן יחד שרות לה'.

התמה

ד"ר רונית עיר שי

מרצה בתכנית ללימודי מגדר בבר אילן ועמיתת מחקר במכון הרטמן

"והתמה עלתה על כולנה"

כנגד בת אחת דיברה תורה: שאינה יודעת לשאול, רשעה, חכמה, והתמה הלא תמימה. קטנה מה היא אומרת? היא לא אומרת. עוד לא למדה לשאול. מתיקותה בתמימותה. לא מטילה ספק בכלום. אך מחנכים אותה לצייתנות, מזהירים לבל תשאל, מפחידים מהטלת ספק. אומרים ששמרנות היא ערך. שלא כדאי לתהות באופן ביקורתי. מציבים לה סימני קריאה.

נס עשתה לה השכינה. פתחה לה שערי שאלה. שערי ספק. גם שערי תשובה, ליווי, ציפייה.

מתבגרת מה היא אומרת? היא לא אומרת. היא מנתקת מגע. סימני הקריאה הומרו בסימני שאלה. גם הצייתנות ממנה והלאה. היא מורדת. כמעט לא מרגישה שייכת. אבל אנחנו עליה לא ויתרנו. מכילים. אוהבים. מחכים בסבלנות. מסרבים לתייגה כרשעה.

מדרשיסטית מה היא אומרת? עוד לא אומרת. עכשיו היא לומדת. החליטה בכל זאת לשקוע בתורה. לברר את הספקות. מסתבר שהיא מאוד חכמה. בכל זאת היא הבת שלנו... אמנם, סימני שאלה רבים נותרו אבל היא מתחילה לצבור כבר ידע. בונה את התמונה מחדש. עושה סינתזות מעניינות. שונות. מאוד יצירתית. כבר קצת יותר בפנים. אפשר לשבת אתה על דף גמרא. אפשר להפטיר לה שאין מפטירין.

פמיניסטית דתיה מה היא אומרת? עכשיו היא כבר אומרת. היא סוף סוף כבר תמה, גם אם לא תמימה. יודעת לשאול. חכמה. עדיין מטילה ספק, אך מרגישה בבית. את התורה של ר' נחמן "והחיות רצוא ושוב" היא מיישמת בחייה: היא מלאת חיוניות, תזזיתיות. עדיין רצה, לפעמים למרחקים, אבל תמיד היא שבה. בוער לה לשנות. רוצה עדיין לרהט אחרת, להזיז דברים. אפילו פה ושם לשבור קירות. אך בטוחה שהבית הזה הוא ביתה.

אף אתם אִמרו לה: "פתחי לי רעייתי, יונתי, תמתי".

כנגד ארבע נשים

שאינה יודעת לשאול

עו"ד יעל רוקמן

מנכלית קולך

שאינה יודעת לשאול את פתחי לה, שנאמר: "והגדת לביתך ביום ההוא לאמור בעבור זה עשה לי ה' בצאתי ממצרים."

שאינה יודעת לשאול היא בת דמותן של כל השותקות והמודרות. במשך שנים רבות הנשים לא היו חלק מהשיח התלמודי וההלכתי, לא היו חלק מהווית בית הכנסת, ולא מבית המדרש.

רַב רְחוּמִי הָיָה לוֹמֵד תּוֹרָה לִפְנֵי רָבָא בִּמְחוֹזָא, וְהָיָה רָגִיל לָבוֹא לְבֵיתוֹ בְּעֶרֶב יוֹם כִּפּוּרִים.

פַּעַם אַחַת מְשָׁכוֹ תַּלְמוּדוֹ.

הָיְתָה אִשְׁתּוֹ מְצַפָּה לוֹ: עַכְשָׁו בָּא, עַכְשָׁו בָּא – וְלֹא בָּא.

חָלְשָׁה דַּעְתָּהּ וְנָשְׁרָה דִּמְעָה מֵעֵינָהּ.

הָיָה יוֹשֵׁב עַל הַגַּג, נִשְׁבַּר הַגַּג תַּחְתָּיו וָמֵת.

אשתו של רבי רחומי היא הפנים של הנשים השותקות. היא לא מקשה על מעשיו של בעלה, על הבחירה שלו בבית המדרש ולא בה. וכשהשאלה נאלמת, כשהקול מושתק - האהבה מתה. שהרי רחומי פירושו בארמית, אהבה. וסופם של דברי התורה שיאבדו איתה.

תודעה פמיניסטית היא תודעה שפעמים רבות נולדת בשלב מאוחר יותר בחיים. פעמים רבות אנו פוגשות נשים צעירות שעוד לא מגדירות את עצמן כך, אבל אז הן פוגשות במחסום או בעוול ומרגישות את ההתנגדות הפנימית שלהן, וברגע שהן מרכיבות את המשקפיים המגדריים שום דבר כבר לא מה שהיה. היכולת לשאול היא כוח מניע, השאלה יוצרת פעולה ומניעה מעשה. כשאנחנו לא יודעות לשאול אנו חסרות את אבני היסוד, את השפה וההבנה שנדרשת כדי לשפר את מקומנו ולקדם את הערכים שאנחנו מאמינות בהם.

מודל ה- naming, blaming, claiming הקלאסי שפיתחו פלסטינר, אייבל וסאראט מציג זאת היטב: לתת שם לבעיה, להצביע על מקור הבעיה ולהתייצב מולה.

המעשה הפמיניסטי הוא היכולת לתת לבעיה את השם. לאורך דורות רבים נשים לא שאלו ולא נשאלו, וכך נכתבה ההיסטוריה באופן חסר. הבניית המחשבה, התפיסות, אידאות והנורמות התרבותיות והמנטליות, נעשו ללא טביעת אצבע נשית וצוירו לפי תבנית שלא יכולה להכיל את המרובה, את המגוון, את העושר. מי שחרגו ושאלו – נרשמו בדברי הימים, טוו דרכים עוקפות שהובילו את כולנו למבט מחדש ומאיר על המציאות. ב"ה אנו חיות בדור של נשים לומדות, יודעות, חושבות ושאלות בקול ובכך פותחות פתח לתפיסות והבנות חדשות על החברה ועל תיקון עולם.

זו שהיתה במצב של לא יודעת לשאול הופכת לשואלת ומבררת: לאן פניי מועדות? היא שואלת בקול רם. כי בעבור זה יצאנו ממצריים – בעבור החירות לשאול, לחשוב, לחדש בתורה ולגלף ממנה את הקול שלנו.